

DOMANIÇ KADIN GÖYNEKLERİNİN MOTİF, GRAFİKSEL DESEN VE KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ¹

*Levent MERCİN**

Özet

Bu araştırmada, Domaniç kadın göyneklerinin motif, grafiksel desen ve kompozisyon özellikleri incelenmiştir. Domaniç kadın göyneklerinde kullanılan motiflerin sembolik anlamları hakkında bilgi verilmiştir. Domaniç kadın göynekleri araştırılmış, giysi sahiplerinin izniyle giysilerin fotoğrafları çekilerek; giysilerin desenleri illustrator programında vektörel olarak çizilmiştir. Dört adet Domaniç kadın göyneğinin renk, süsleme özellikleri, grafiksel desenleri, kompozisyon ve biçim özellikleri belirlenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, giysilerde, bitkisel, geometrik ve sembolik motiflerin kullanıldığı görülürken figürlü ve yazılı bezemelere rastlanmamıştır. Giysilerdeki motifler; hayatın sürdürülebilirliği, ölümsüzlük, cennet, güzellik, mutluluk, aşk, evlilik, bereket, devamlılık, doğurganlık, üreme-çoğalma ve bölünme anlamlarını ifade ettikleri görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Grafiksel Desen, Sembol, Domaniç Kadın Giysileri, Motif

¹ Bu makale 15-18 Kasım 2012 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen I. Uluslararası Yöresel Ürünler Sempozyumu’nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur

*Güzel Sanatlar Fakültesi – Dumlupınar Üniversitesi- KÜTAHYA

PATTER, GRAPHICAL DESIGN and COMPOSITION REVIEW of WOMAN CLOTHING (GÖYNEK) in DOMANIÇ

Abstract

In this study, the pattern, graphical design and composition of woman clothing (göyneK) in Domanıç was analyzed. Information was given about symbolic meanings in Domanıç woman clothing (göyneK). Domanıç woman clothing (göyneK) was searched and photographed with the permission of owners and the patterns of the clothes were drawn with illustrator program in a vectorial way. Color, ornamentation specifications, graphical design, composition and style specifications of four piece of woman clothing (göyneK) were determined. According to the gathered findings it is seen that herbal, geometric and symbolic patterns were used and some decorations with figures and scripture were conferred. The patterns of the clothes express the meanings as sustainability of life, immortality, heaven, beauty, happiness, love, marriage, fruitfulness, continuity, fertility, breeding, augmentation and division. Proposals were developed according to the findings of the study.

Key Words: *Graphical Design, Symbol, Domanıç Woman Clothing, Pattern*

1.GİRİŞ

Giysiler bir dönemin, bir ülkenin, bir topluluğun veya bir kişinin özelliklerini gösteren ürünlerdir. "Türk giyim kuşam kültürü kalitesi, motif zenginliği, canlılık ve zarafeti ile Anadolu insanının yaşam biçimini ve dünya görüşünü büyük ölçüde yansıtan" (Artun, 2006: 2) geleneksel kadın giysileri; motif zenginliği, canlılık ve zarafeti ile her dönemde sanatçıların ilgi alanına girmiştir.

Türkiye sınırları içerisinde Türk El Sanatlarından olan kadın GöyneKlerinin çok zengin örneklerine sahip olan illerimizden birisi Kütahya'dır. Kütahya'da ise Domanıç ilçesindeki göyneKler, hem tarihsel bir arka planı olması ve hem de üzerlerindeki motiflerin özgünlüğü ayrı bir yere sahiptir.

Bu çalışma, Türk El Sanatları örneklerinden biri olan Domanıç Kadın GöyneKleri üzerindeki motifler, grafiksel desenler ve kompozisyonlar daha önceden anlam bakımından incelenmediği ve ele alınmadığı için bir ihtiyaç olarak görüldüğünden gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu çalışma, elde edilen bulguları itibarıyla,

gelecek kuşaklara belge niteliğinde bir kaynak oluşturması açısından da önemli olabileceği varsayıldığı için hazırlanmıştır.

2. BULGULAR VE YORUM

2.1. Domanıç Kadın Göyneğinin Grafiksels Desen, Kompozisyon Ve Sembolik Anlamları:

Göyneğler genellikle el dokuma tezgâhlarında pamuklu iplik kullanılarak dokunmuş kumaşlardan yapılmış ve yapılmaktadır. “Göyneğin üçetek yırtmaçlarından görünen kısımları, yanlışlıdır (işlemeli). İşlemeler renkli ve üzerlerinde ponpon, püskül, mavi boncuk süslemeleri vardır” (Sevim, 1999: 67).

Bezemelede konu, gerçek, stilize ve soyut anlatımlarla açık ve kapalı kompozisyon düzeni ile görsel olarak ifade edilmektedir. Süslemelerdeki kompozisyonlar; yineleme, ulama, atlama, büyütme, simetri, serpm ve girift (Kılıçkan, 2004a: 52-58) biçimde düzenlenen motifler ile oluşturulur.

Fotoğraf 1: 1 Numaralı Giysinin Önden ve Arkadan Görünümü-Motif ve Teknik Çizimi

1925 yılına ait olan 1 Numaralı göynek beyaz pamuklu el dokuması kumaştan yapılmıştır. Giysinin motifleri, kırmızı, yeşil ve mavi yün iplikle; kanaviçe tekniği ile oluşturulmuştur.

Giysi bitkisel ve geometrik motifler ile bezenmiştir. Bitkisel bezemede hayat ağacı ve çiçek; geometrik bezemede ise üçgen motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Giysinin arkasındaki simetrik olarak tasarlanan 22 palmentli olan motifin hayat ağacı olduğu düşünülmektedir. Hayat ağacı motifi "yaşamı, yeryüzü ve gökyüzünü birleştiren yapısı ile merkezîyetçiliği, yaşamın orta direğini ve ölümsüzlüğü" (Alp, 2009: 57) ifade etmektedir. Ayrıca hayat ağacı motifi "işleyenin yuvasında sağlık ve uzun ömür temennisini yansıtır. Aşağıdan yukarı doğru, bir kökten çıkmış sağa ve sola uzanmış dallar, yapraklar ve çiçeklerden oluşan hayat ağacı, aynı kökten gelen soyu sembolize eder; uzun sağlıklı bir ömürle çok çocuklu aile" dileği (Temir, 2010: 200) ile giyside kullanıldığı düşünülmektedir. Üçgen motifinin giyside "nazara karşı koruyucu, hem de bereket" (Türe, 2004a: 55) getireceğine inanıldığı için kullanıldığı söylenebilir.

Giysinin deseni, kapalı kompozisyon ile tasarlanmış; motifleri simetrik, ulama ve yineleme yapıları ile düzenlenmiştir.

Giysinin bezemesinde geometrik öğelerle simetrik kompozisyon yapıldığı görülmektedir. Kılıçkan'a (2004b: 22) göre, "Geometrik öğelerle yapılan bezemelerin temelinde simetrik düzenlemeler egemendir. Simetrik düzenlemeler, insan üzerinde monoton bir etki yaptığı için rahatlatıcı bir yönü bulunmaktadır". Ayrıca giysideki motiflerin simetrik olarak tasarlanmasıyla "doğadaki üreme-çoğalma, bölünme mantığının aynada yansıyan görüntüler gibi ikili, dördü (veya daha çok) simetrikler şeklinde anlatılmaya" (Ateş, 1996: 70) çalışıldığı ifade edilebilir.

İncelenen giysideki motiflerin; hayatı, ölümsüzlüğü, sağlığı, çok çocuklu bir aileyi, bereketi, nazarı, üreme-çoğalmayı, bölünmeyi sembolize ettiği söylenebilir.

Fotoğraf 2: 2 Numaralı Giysinin Önden ve Arkadan Görünümü- Motif ve Teknik Çizimi (Arka)

1930 yılına ait olan 2 numaralı göynek beyaz pamuklu el dokuması kumaştan yapılmıştır. Giysinin motifleri, sarı, kırmızı, mavi, yeşil, bordo renklerde pamuk iplikle kanaviçe tekniği ile oluşturulmuştur.

Giysi bitkisel, geometrik ve sembolik motifler ile bezenmiştir. Bitkisel bezemede dört yapraklı çiçek ve yapraklar; geometrik bezemede üçgen ve haç motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Giyside çiçeklerin yaprak sayısının dört olması sayı sembolizmine göre, sağlamlılık ve duyarlılığı simgelemektedir.

Üçgen motifinin giyside, “nazara karşı koruyucu, hem de bereketi” (Türe, 2004a: 55) ifade ettiği için kullanıldığı söylenebilir. “Anadolu dokumalarındaki göz motifleri, üçgenin yanında kare, eşkenar dörtgen, dikdörtgen, haç, yıldız, şekillerinin geometrik uygulamalarıdır. Haç motifinin ise, dört ayrı yönü işaretleyen şekliyle kötü bakışları dört ayrı parçaya bölüp, dört bir yana savurduğuna inanıldığı” (Erbek, 2002: 128-134) için giyside nazara karşı korunma amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Giysideki Haç motifinin benzeri “Konya’da bir halıda” (Erbek, 2002: 137) görülmüştür.

Giysinin motifleri kapalı kompozisyon ile simetrik olarak, yineleme yapılarak düzenlenmiştir.

Fotoğraf 4: 4 Numaralı Giysinin Önden ve Arkadan Görünümü- Motif ve Teknik Çizimi (Ön- Arka)

1920 yılına ait olan 4 numaralı göynek, beyaz pamuklu el dokuması kumaştan yapılmıştır. Giysinin motifleri, bordo ve lacivert pamuklu iplik kullanılarak kanaviçe tekniği ile oluşturulmuştur.

Giysi bitkisel, geometrik ve sembolik motifler ile bezenmiştir. Giysinin bezemesinde bitkisel motiflerden karanfil, hayat ağacı, kakıl; geometrik motiflerden kare, üçgen, sekiz köşeli yıldız; sembolik motiflerden ise göz, çengel ve suyolu motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Giyside kullanılan kakıl ağacı olduğu düşünülen motifi Esin (2004: 53) “Türkiye’de en az XIII. Yüzyıldan beri, kuş motifleriyle birlikte, hurma ağacı ve servi ile tuba denen ağaçlar ve çama benzeyen kakıl denen bir ağaç sanat eserlerinde çok görülürdü” şeklinde ifade etmektedir. Anadolu’da, “bitki dalları ve ağaç sembolü doğurganlığın” (gsf.karatekin.edu.tr) göstergesidir.

Giyside kullanılan hun gülü (sekiz köşeli yıldız) motifi, Pıllıcı'ya (2008: 24) göre, doğumdan ölüme kadar olan yaşam çizgisinin ifadesidir.

Sembolik motiflerden olan göz motifi giysinin etek ucuna konumlandırılmıştır. Motifin giyside kötü gözün etkisini yok etmek için tasarlandığı söylenebilir.

Çengel motifinin “Kötü gözün etkisini yok etmek, evlilik ve bereket” (Erbek, 2002:138) sembolü olarak giyside kullanıldığı düşünülmektedir. Suyolu motifinin ise giysinin bezemesinde, zerafet, incelik, bereket ve devamlılığı sembolize etmek için kullanıldığı ifade edilebilir.

Giysinin motiflerinin, kapalı kompozisyon ile simetri, atlama, yineleme ve ulama yapılarak düzenlendiği görülmektedir. Giysinin bezemesinde simetrik kurgular ve bu kurgulardan oluşan motifler mevcuttur.

İncelenen giyside; cennet, güzellik, mutluluk, aşk, evlilik, bereket, devamlılık, doğurganlık, uzun sağlıklı bir ömür, çok çocuklu aile dileği, nazar, ölümsüzlük gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç:

“Domanıç kadın göyneğlerinin grafiksel desen, kompozisyon ve sembolik anlamlarının incelenmesi”ne yönelik yapılan çalışmada elde edilen bulgulara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İncelenen giysilerin motiflerinin kanaviçe tekniği ile oluşturulduğu görülmüştür.

İncelenen giysilerin bezemesinde, bitkisel, geometrik ve sembolik motiflerin kullanıldığı görülürken figürlü ve yazılı bezemeye rastlanmamıştır. Giysilerin bezemesinde bitkisel motiflerden, karanfil, iki, üç, dört, beş, altı, sekiz yapraklı çiçek motifleri ile ağaç motiflerinden, hayat ağacı motifinin stilize edilerek kullanıldığı

görülmüştür. Çiçek çalışkanlığı, güzelliği ve alçak gönüllüğü ifade ettiği için kadın giysilerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

İncelenen Giysilerin bezemesinde geometrik motiflerden, kare, üçgen ve haç motiflerinin kullanıldığı; sembolik motiflerden yıldız, çengel, göz ve suyolu motiflerinin stilize edilerek tasarlandıkları görülmüştür.

İncelenen giysilerde kapalı kompozisyon ile tasarım yapıldığı tespit edilmiş, giysilerin bezemesinde, birden fazla motiften oluşan kompozisyonlar ile tasarım yapıldığı; motiflerin, yineleme, ulama, atlama, simetri teknikleriyle düzenlendiği görülmüştür. Ayrıca grafik değeri yüksek göz, nazar, hayat ağacı motiflerinin simerik düzenlemelerle oluşturulduğu tespit edilmiştir.

İncelen giysilerin motiflerinin renklendirilmesinde iki ve beş renkli sistemle çalışıldığı görülmüştür. İki renkli bezemede genellikle ana renk olan kırmızının ve mavinin en koyu değerleri tercih edilirken; beşi aşmayan çok renkli sistemde ise; sarı, kırmızı, mavi, yeşil ve bordo renklerinin tercih edildiği görülmüştür. Giysilerinin motiflerinin oluşturulmasında farklı renklerin, kontrastlarıyla birlikte kullanıldığı ve bu sayede motiflerde bir dinamizm oluşturulduğu anlaşılmıştır.

İncelenen giysilerde yer alan semboller; hayat, uzun ve sağlıklı bir ömür, ölümsüzlük, çok çocuklu bir aile, bereket, nazar, güzellik (bayan), başarı, alçak gönüllülük, çoğalma, devamlılık, doğurganlık, soy, sağlamlılık, duyarlılık, uğur, cennet, mutluluk, aşk, evlilik gibi anlamlar içerdiği anlaşılmaktadır.

Öneriler:

Giysiler üzerindeki motifler görsel iletişim aracı olarak önemli bir yere sahiptir. Çünkü giysilerdeki motifler, kullanıldıkları toplumun duygu, düşünce ve hayat görüşlerini ifade etmektedir. Geleneksel giysiler veya kültürümüzü yansıtan sanat ürünleri üzerindeki semboller, grafik tasarımcılar tarafından irdelenebilir ve tasarımcılara (turizm kampanyaları vb.) yapacakları tasarımlarda kullanmak üzere kaynak oluşturabilir.

Yapılan araştırmada Kütahya İli Domaniç İlçesine ait dört adet kadın göynekleri incelenip kayıt altına alınmıştır. Buna benzer bir araştırma, Kütahya'nın diğer ilçelerinde, hatta diğer illerde yapılabileceği gibi, araştırma yapılacak olan illerdeki araştırma verilerinin karşılaştırmaları da yapılabilir. Bu tarz araştırmalar genişletilerek kıyafetlerin renk, desen, kompozisyon ve teknik özellikleri tespit edilip; sembolik anlamları çıkartılıp, fotoğraflarla desteklenerek bir katalog hazırlanmalı ve zengin Türk giysi kültürümüzün bozulmadan gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

SABIHA, A. A. Tasarım Mesleki Resim, YA-PA Yayın Pazarlama San. ve Tic. A.ř., İstanbul, 2003.

ÖZLEM, A. K. Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş, Eflatun Yayınevi, Ankara, 2009.

ARTUN, E., (2006)., "Adana ve Osmaniye Halk Kültüründe Giyim- Kuşam Geleneđi" Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu, 15-17 Aralık 2006, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_giyim_kusam.pdf

MEHMET, A. Mitolojiler Semboller ve Halılar Koçboynuzu- Elibelinde, Net Turistik Yayınları A.ř. İstanbul, 1996.

BABAOđLU S., (1983), "Türk Halk sanatındaki Motiflerin Padiřah Elbiselerindeki Yeri", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Cilt.5, Ankara, 45-51.

ÖRCÜN, B. H. Türk İşleme Sanatı Tarihi, Gazi Üniversitesi Yayın No:45, Gazi Eğitim fakültesi Yayın No: 5, Ankara, 1984.

ÖRCÜN, B. H. Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği Desen Ve Terminolojisinden Örnekler, Yorum Matbaası, Ankara, 2001.

UDO, B. The Continuum Encyclopedia Of Symbols, Continuum, New York, 2000.

MİNE, E. Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri, Kültür Bakanlığı, Birinci Baskı, Ankara, 2002.

NECMETTİN, E. Semboller ve Yorumları, 3. Baskı, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul, 2007.

EMEL, E. Orta Asyadan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004.

HÜSEYİN, K. Tarih Boyunca Bezeme Sanatı ve Örnekleri, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2004a.

HÜSEYİN, K. Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Bezeme Sanatı ve Örnekleri, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2004b.

PILLICI Aliona (2008), Tarihsel Süreçte Sembolden İkona: Logo, Yayınlanmış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Tasarım Ana Sanat Dalı Grafik Tasarımı Programı.

ERDOĞAN, K. Giyimi Kuşamı ile Kütahya, Ekspres Matbaası, Kütahya, 1999.

ZEYNEP MERAL, Ş., 100 Türk Motifi, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1990.

ŞEBNEM RUHSAR, T., Geçmişten Günümüze şile ve Şilebezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri Dizisi: 318 s. Ankara, 2010.

ALTAN, Arkeoloji, Antropoloji ve Folklor Açısından Takılar ve Süs Eşyalarında Sembollerin Dili, Goldaş Kültür Yayınları-3, 2004a.

YETİM F., Kayabaşı N., (2007). "Kastamonu İli Liva Paşa Konağı Etnoğrafya Müzesi'nde Bulunan İşlemeli Ürünlerin Özellikleri", Kastamonu Eğitim Dergisi, cilt:15, No:2 (http://www.kefdergi.com/pdf/15_2/fyetim.pdf)

<http://gsf.karatekin.edu.tr/simge.pdf> (09.11.2010).